

CZU: 343.353:347.441.62

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6563919>

ABUZUL DE DREPT – O EXERCITARE A DREPTULUI CONTRAR BUNEI-CREDINȚE

Elena ARAPU

Universitatea de Stat din Moldova

Drepturile subiective civile sunt concepute în vederea conferirii titularului său a unor prerogative care constau în a acționa într-un mod anumit și a pretinde o conduită anumită din partea celorlalți subiecți ai raportului juridic civil, apelând, la necesitate, la forța de constrângere a statului. Însă, exercitarea lor este condiționată de buna-credință, de lege, contract, ordine publică și de bunele moravuri. Istoria umanității demonstrează, însă, că tentația de exercitare a drepturilor subiective civile cu depășirea acestor limite este de neînviș în cazul în care, preamărind interesul personal, titularii de drepturi subiective civile sunt dispuși să sfideze interesul urmărit de legiuitor. Or, prin aceasta, sfidând însuși spiritul legii. Analiza abuzului de drept este incompatibilă cu ocolirea conceptului de bună-credință, întrucât abuzul de drept constituie o formă particulară de încălcare a principiului bunei-credințe, iar sursa declanșării sistemului sancționator al abuzului de drept îl constituie însăși încălcarea principiului bunei-credințe.

Cuvinte-cheie: bună-credință, drept subiectiv, exercitare, limite, rea-credință, abuz de drept, prejudiciu.

ABUSE OF LAW – AN EXERCISE OF LAW CONTRARY TO GOOD FAITH

Subjective civil rights are designed to confer the holder certain prerogatives which consist in acting in a certain way and claiming certain conduct on the part of the other subjects of the civil legal relationship, resorting if necessary to the coercive force of the state, but exercising them is conditioned by good faith, by law, contract, public order and good morals. However, the history of mankind shows that the temptation to exercise subjective civil rights beyond these limits is invincible if, out of self-interest, holders of subjective civil rights are willing to defy the interest pursued by the legislator. Or, by doing so, defying the very spirit of the law. The analysis of the abuse of law is incompatible with circumventing the concept of good faith, as the abuse of law is a particular form of violation of the principle of good faith, and the source of the sanctioning system of abuse of law is the violation of the principle of good faith.

Keywords: good faith, subjective law, exercise, limits, bad faith, abuse of right, prejudice.

Introducere

Orice drept subiectiv civil urmează a fi exercitat în limitele sale firești, adică în limitele lui materiale și juridice [1, p.257], iar, prin exercitarea cu depășirea limitelor normale ale acestui drept, care abate dreptul subiectiv de la scopurile economice și sociale ale acestuia, titularul dreptului săvârșește un abuz de drept [2, p.105].

Pentru a face distincție între exercitarea normală și exercitarea abuzivă a drepturilor subiective civile, în doctrină se deosebesc două feluri de limite: limite externe și limite interne ale acestor drepturi. Limitele externe sunt, în primul rând, limitele materiale, de exemplu în cazul exercitării dreptului de proprietate, ca limite obiective ce rezultă din dimensiunile bunului. În al doilea rând, tot limite externe sunt și limitele stabilite de legiuitor sau de proprietar, indiferent dacă acestea urmăresc restrângerea întinderii bunului asupra căruia se exercită dreptul de proprietate sau restrângerea atributelor dreptului de proprietate. În cazul drepturilor reale principale, în general, dar mai ales în cazul dreptului de proprietate, legiuitorul stabilește conținutul acestora și sfera lor de exercitare. Pe lângă aceste limite externe, dreptul de proprietate, ca și celelalte drepturi subiective civile, are și limite interne, care sunt conturate de scopul economic și cel social pentru care drepturile au fost recunoscute și apar ca granițe firești între sferile de exercitare a drepturilor de proprietate aparținând unor persoane fizice diferite. Limitele externe despart sfera juridică, în care dreptul de proprietate există, de zona inexistenței dreptului. Limitele interne conturează sfera în care dreptul de proprietate este exercitat în mod normal, fără a cauza prejudicii majore terților. Dincolo de aceste limite, exercitarea dreptului este abuzivă, întrucât cauzează prejudicii terților, altele decât cele care se produc în mod normal [3, p.280-281]. Este de menționat că orice drept este susceptibil de abuz, fie real, precum este dreptul de proprietate și dezmembrămintele acestuia, sau de creanță.

Pornind de la modelul art.7 din Cod civil al Quebecului, art.15 din Codul civil al României și art.10 din Codul civil al Federației Ruse, legiuitorul moldav, odată cu operarea modernizărilor, a optat pentru regle-

mentarea la art.13 din Codul civil a abuzului de drept. Astfel, în conformitate cu art.13 alin.(1) CC RM, niciun drept subiectiv nu poate fi exercitat predominant în scopul de a cauza altei persoane un prejudiciu sau a-i dăuna în alt mod (abuzul de drept). Deci, exercitarea dreptului subiectiv civil fără urmărirea unui interes legitim, ci având intenția vădită de a cauza altuia un prejudiciu sau de a-i provoca o daună în alt mod, constituie o exercitare abuzivă în sensul art.13 CC RM.

Manifestarea unui comportament intenționat, prin urmărirea scopului de a dăuna, ca și scop principal, reprezintă un aspect determinant la calificarea exercițiului dreptului subiectiv. Or, introducerea expresiei „predominant în scopul” nu este una întâmplătoare; legiuitorul presupune acționarea cu intenție, căci un scop poate exista doar în cazul unei intenții. Această formulare vine să îngusteze aria de aplicabilitate a instituției abuzului de drept, limitând-o doar la acele cazuri care corespund unei exercitări abuzive în sens subiectiv, spre deosebire de legislațiile altor state, în conformitate cu care și exercitățile abuzive în sens obiectiv cad sub incidența reglementărilor abuzului de drept. De exemplu, art.15 din Noul Cod civil al României prevede: „Niciun drept nu poate fi exercitat în scopul de a vătăma sau păgubi pe altul ori într-un mod excesiv și nerezonabil, contrar bunei-credințe”, formulare din care rezultă că săvârșirea abuzului de drept poate fi săvârșită și cu intenție, adică cu rea-credință, având ca scop păgubirea altuia, precum și din culpă, prin exercitarea lui excesivă, nerezonabilă, contrar bunei-credințe [4]. Se evidențiază aici, în aprecierea caracterului abuziv al exercițiului dreptului, ambele criterii: pe de o parte – cel subiectiv, pe de altă parte – cel obiectiv, după cum este vorba de un exercițiu abuziv în adevăratul sens al cuvântului sau numai de un exercițiu excesiv. Potrivit criteriului subiectiv, exercițiul dreptului subiectiv este abuziv ori de câte ori, de exemplu, proprietarul își exercită dreptul fără a trage niciun profit, fără a justifica niciun interes personal, ci numai cu intenția vădită de a jena sau cauza o pagubă vecinului său. Însă, acest criteriu nu se poate aplica în cazurile în care proprietarul exercită dreptul său în vederea satisfacerii unui interes personal ce nu poate fi tăgăduit. Mai mult decât atât, în exercițiul acestui drept nu i se poate imputa nicio vină, căci lipsește orice intenție de a vătăma pe altul. Cu toate acestea, el cauzează vecinului său o pagubă. Pentru a se ajunge totuși la condamnarea acestui exercițiu, va trebui să se recurgă la criteriul obiectiv. Dacă actul de folosință săvârșit de proprietar nu este abuziv, fiindcă nu există intenția de a împiedica exercițiul dreptului vecinului, el poate fi totuși privit ca un act excesiv, deoarece depășește cadrul normal al încălcărilor și inconvenientelor provenind din faptul vecinătății [5, p.318-319].

Deci, noile prevederi legale din România îmbrățișează concepția eclectică despre abuzul de drept, prima ipoteză evocând atât criteriul subiectiv prin trimiterea la scopul vătămării sau păgubirii altuia, ceea ce presupune raportarea la subiectivitatea autorului, cât și criteriul obiectiv prin raportarea exercitării excesive și nerezonabile a dreptului la standardul bunei-credințe; astfel, situațiile în care un drept poate fi exercitat abuziv sunt foarte largi [4].

În general, acolo unde există abuz de drept, nu poate fi vorba despre bună-credință. Or, abuzul de drept reprezintă o formă particulară de încălcare a bunei-credințe ca principiu general al dreptului civil. Astfel, orice comportament care se încadrează în acțiunile prevăzute la art.13 CC RM este unul contrar bunei-credințe, însă nu orice comportament contrar bunei-credințe va constitui un abuz de drept în sensul art.13 CC RM, ci doar un comportament ce presupune exercitarea unui drept predominant în scopul de a cauza altei persoane un prejudiciu sau de a-i dăuna în alt mod. Exercițarea dreptului subiectiv civil fără intenția predominantă de a prejudicia unei alte persoane, dar totuși în necorespondere cu principiul bunei-credințe, nu va constitui temei de aplicare a art.13 CC RM, ci a normelor cu privire la buna-credință. De exemplu, în conformitate cu art.12 alin.(1) lit.a) din Legea privind autorizarea executării lucrărilor de construcție, nr.163 din 09.07.2010, pentru obținerea autorizației de construire este necesar, printre altele, și acordul autentificat notarial al coproprietarilor de imobil/teren ale căror interese pot fi afectate nemijlocit în procesul executării lucrărilor de construcție și în perioada exploatării obiectului construit. Astfel, în cazul în care unul dintre coproprietari refuză, din motive ostile, să-și dea acordul, suntem în prezența unui abuz de drept. Însă, în cazul în care refuzul are la bază nedorința de a fi deranjat pe parcursul construcției, sau coproprietarul consideră nejustificat că proiectul în cauză contravine unor standarde, suntem în prezența unui abuz neintenționat, a unui comportament contrar bunei-credințe. Asimilat celor descrise este, spre exemplu, cazul în care constructorul A va trebui să probeze dacă construcția pe care el vrea să o ridice se încadrează în normele tehnice și nu afectează în mod obiectiv interesele lui B, acestuia revenindu-i sarcina de a proba motivul și scopul real al refuzului său. Lui A i se preține un comportament de bună-credință și respectarea tuturor normelor legale și tehnice, iar lui B îi revine

obligația de a se informa despre normele legale și tehnice aplicabile proiectării și edificării unei construcții. Astfel, în situația în care B va da un refuz neîntemeiat pe careva argumente legale și logice, urmează ca instanța să constate că acesta nu a acționat cu bună-credință.

Însă, dacă titularul dreptului de proprietate își exercită dreptul său cu nesocotirea unor norme imperative de drept, instanța de judecată urmează să aplice cauzei anume aceste norme, nu însă cele generale cu privire la buna-credință sau cele care reglementează abuzul de drept. De exemplu, proprietarul unui teren aflat într-o localitate poate edifica o construcție cu respectarea condițiilor stabilite din domeniul legislației speciale a urbanismului, aici fiind incluse și regulamentele sau planurile urbanistice aprobate prin hotărâri ale administrației publice locale. Depășirea de către titularul dreptului de proprietate a acestor limite legale stabilite prin aceste acte normative nu va constitui un abuz de drept în sensul art.13 CC RM, ci încălcări ale normelor legale menționate *supra*. Însă, în situația în care, deși normele cu privire la edificarea construcției sunt respectate de proprietar, dar prin construcția imobilului titularul terenului urmărește vădit intenționat cauzarea unei altei persoane a unui prejudiciu sau dăunarea în alt mod, cum ar fi, de exemplu, poziționarea intenționată a imobilului sau a anexelor într-un astfel de mod încât să incomodeze titularul terenului vecin, deși arhitectural este posibilă și o altă amplasare, atunci suntem în prezența unui abuz de drept în sensul art.13 CC RM.

Un alt exemplu din cadrul raporturilor de vecinătate, ce se referă la acordul coproprietarului de imobil la edificarea construcției, este cazul în care pentru manifestarea acestui acord se solicită anumite sume de bani. Soluționând speța în cauză, pornind de la reglementările naționale în materie de abuz de drept, este necesar a menționa că va constitui abuz de drept situația în care manifestarea acordului ar fi condiționată de perceperea unor sume de bani nejustificat de mari, urmărindu-se scopul a-l pune în mod intenționat pe constructor în situația de a se afla în imposibilitate de a edifica construcția, sau cu scopul de a obține sume de bani nejustificat de mari ca urmare a manifestării acordului.

Toate aceste exemple vorbesc de la sine despre complexitatea de conturare a limitelor instituției abuzului de drept și ale principiului de bună-credință, conturare care se efectuează pentru fiecare speță în cauză, pornind de la comportamentul pe care l-a avut titularul dreptului subiectiv civil la exercitarea acestuia, și anume: a manifestat el bună-credință cu ocazia exercitării dreptului său sau, dimpotrivă, a urmărit, în mod intenționat sau din imprudență (culpă), un scop ce contravine spiritului și scopului dreptului avut în vedere de legiuitor?

Din punct de vedere conceptual, doctrinarii români [6] susțin că abuzul de drept se află la limita dintre exercițiul dreptului subiectiv civil în corespundere cu scopul urmărit de legiuitor și fapta ilicită; deci, instituția abuzului de drept acoperă spațiul liber dintre exercițiul normal al dreptului și fapta ilicită. Ceea ce nu putem spune și despre legislația Republicii Moldova, deoarece acest spațiu este acoperit doar parțial de abuzul de drept, și anume – nu cuprinde acțiunile de exercitare a dreptului, în mod păgubitor săvârșite din culpă.

Pornind de la conținutul normei cu privire la abuzul de drept în legislația României și având în vedere că legiuitorul prevede drept condiție săvârșirea abuzului de drept atât cu intenție, cât și din culpă, unii autori [4] vorbesc despre posibile probleme în jurisprudență legate de stabilirea limitei până la care o persoană, exercitându-și un drept, poate fi considerată de bună-credință. De asemenea, consideră că registrul situațiilor în care un drept poate fi exercitat abuziv este unul foarte larg, sens în care instanței de judecată îi va reveni sarcina să stabilească, în concret, în funcție de particularitățile fiecărei spețe, dacă acesta a fost deturnat de la finalitatea sa, aspect care în practică va putea da naștere unor soluții jurisprudențiale neunitare, dar care ar tempera elanul unor justițiabili de a întrebuița inutil resurse umane și materiale extrem de costisitoare. Cu adevărat, sarcina judecătorului de a efectua analiza comportamentului de bună-credință nu este una tocmai ușoară, buna-credință fiind un concept destul de dificil de aplicat din cauza incertitudinilor care îl înconjoară. Pe de altă parte, în ce privește jurisprudența Republicii Moldova, considerăm că, totuși, datorită modificărilor aduse Codului civil în materie de bună-credință, în special prin introducerea la art.11 alin.(1) a definiției bunei-credințe drept „un standard de conduită a unei părți, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic”, sarcina judecătorului în evaluarea comportamentului de bună-credință s-a ușurat considerabil. Or, la îndemâna judecătorului stă un algoritm de structurare a intimei sale convingeri, având la bază ansamblul de indicatori care caracterizează comportamentul de bună-credință stabiliți de însuși legiuitor, care în procesul de analiză urmează doar să fie aplicați speței în cauză, considerent din care se contează pe o formare uniformă a practicii judiciare. De fapt, acesta a și fost scopul legiuitorului la introducerea modificărilor – de a exclude toate prevederile inexacte, în contradictoriu, imprevizibile care provocau crearea unei practici judiciare neuniforme, dar și de a introduce noi reglementări,

de a îmbunătăți cele existente. Printre acestea, s-a bucurat de o dezvoltare și principiul bunei-credințe, dar nu separat, privit individual, ci în întregime ca un sistem al acestuia. Sistemul bunei-credințe cuprinde în sine toate instituțiile care derivă din acest principiu și se bazează pe el. Reglementarea abuzului de drept, privit ca o formă de încălcare a bunei-credințe, intervine ca o garanție suplimentară a protecției bunei-credințe. Or, înlăturarea de la protecție juridică a celor care își exercită drepturile subiective civile cu rea-credință, prin deturnarea de la scopul economic și social în vederea căruia acesta a fost recunoscut, constituie sancțiuni care motivează subiecții raporturilor juridice de a avea un comportament în corespundere cu standardul de bună-credință.

În general, abuzul de drept, în formula în care este reglementat în Codul civil al Republicii Moldova, reprezintă cea mai gravă formă de încălcare a exercitării firești a unui drept subiectiv civil, exprimând și cea mai gravă formă de vinovăție – intenția, manifestată nu oricum, dar cu scopul predominant de a cauza un prejudiciu unei alte persoane. Unii autori români [4] consideră că sancțiunea abuzului de drept ar trebui fundamentată nu atât pe imperativul sancționării conduitei titularului, ci mai ales pe cel al reparării prejudiciului injust suferit de victimă. Condiționarea sancțiunii abuzului de drept de existența intenției rău-făcătoare a titularului antrenează două consecințe grave pentru victimă, care, deși este nevinovată, se vede sacrificată: în primul rând, refuzul oricărei protecții în fața unei vătămări prin exercitarea culpabilă a dreptului de către titular, ceea ce ar putea reprezenta o denigrare de dreptate și, în al doilea rând, îngreunarea sarcinii probațiunii unei intenții, de multe ori obscure. În ceea ce privește exercitarea culpabilă a dreptului subiectiv civil, care nu se încadrează în acțiunile prevăzute la art.13 CC RM, dar pentru faptul că sunt contrare bunei-credințe nu rămân nesancționate, lipsa protecției juridice a drepturilor acestor subiecți se va realiza în temeiul prevederilor generale privind buna-credință. Referitor la cel de-al doilea aspect, cu privire la mecanismul probațiunii, probarea unei intenții păgubitoare nu este, cu adevărat, un lucru ușor de realizat, mai ales în cazul în care aceasta este camuflată și aparent nu ridică careva suspiciuni. Dar, aplicarea unor sancțiuni fără existența unor probe corespunzătoare nu poate fi reținută, pentru că, după cum se menționează în [4], buna-credință este o regulă de conduită, un standard abstract și prezumat, nesupus probațiunii, care are în vedere atitudinea ideală a unui om rezonabil și echilibrat; reaua-credință nu mai este un standard, ci caracterizează o anumită conduită – cea pe care o are în mod concret titularul dreptului și de aceea este supusă probațiunii.

Urmare celor expuse *supra*, conchidem că abuzul de drept reprezintă exercitarea drepturilor subiective civile cu încălcarea principiilor exercitării sale [7, p.81]; or, dreptul subiectiv nu-și poate produce efectele și nu se poate bucura de ocrotirea legii, decât prin raportare la finalitatea pe care o are și la funcțiile pentru care legea îl consacră. Fiecare titular al unui drept subiectiv civil este în drept să-și exercite dreptul său subiectiv civil după bunul său plac, dar cu luarea în cont a drepturilor și intereselor terților.

Un alt aspect important de punctat în materie de abuz de drept este faptul că, uneori, însăși exercitarea dreptului cu respectarea limitelor sale și a scopului pentru care a fost edictat poate cauza prejudicii terților, dar acesta, desigur, nu urmează a fi reparat, întrucât suntem în prezența unei exercitări firești a dreptului. Codul civil al Republicii Moldova nu conține o reglementare expresă în acest sens, însă, NCC al României conține o asemenea prevedere în art.1353 „Exercițiul drepturilor”, care stabilește: „Cel care cauzează un prejudiciu prin chiar exercițiul drepturilor sale nu este obligat să îl repare, cu excepția cazului în care dreptul este exercitat abuziv”. Această prevedere, fiind una generală în materie de răspundere civilă, dar care face trimitere la instituția abuzului de drept, fără a concretiza tipul răspunderii pentru abuzul de drept, determină doctrinarii să formuleze diverse opinii, precum că ar fi vorba de o răspundere civilă generală, o răspundere delictuală, în cazul abuzului de drept extracontractual și al răspunderii civile contractuale, sau de o formă particulară a răspunderii delictuale pentru exercitarea abuzivă a drepturilor civile. Deci, după unii autori [6], este util de a se face diferențierea dintre lipsa dreptului și abuzul de drept. De asemenea, este greșit a asimila abuzul de drept unei fapte ilicite propriu-zise declanșatoare a mecanismului reparator al răspunderii civile, considerând că abuzul de drept reprezintă o greșală (fiind acceptate toate formele „greșelii”, atât cele intenționate, cât și cele de natură culpabilă), deoarece în acest mod este negat însuși specificul „greșelii” comise de către cel care abuzează de dreptul său. Astfel, lărgind în mod exagerat sfera ilicitului civil și, pe cale de consecință, restrângând în mod nepermis conținutul drepturilor subiective civile. Prin urmare, abuzul de drept reprezintă o ipoteză distinctă de răspundere care atrage un mecanism reparator specific. Mecanismul reparator specific al abuzului de drept constă în „reșezarea” dreptului de care s-a abuzat în matricea sa inițială, prin intervenția magistratului judecător.

În aceeași ordine de idei, se susține [8, p.139] că atunci când abuzul de drept se concretizează într-o faptă ilicită cauzatoare de prejudiciu (material sau moral) va interveni și răspunderea față de cel vătămat într-un drept

al său. Însă, abuzul de drept nu poate fi identificat cu delictul civil, deoarece, pe de o parte, el presupune existența unui drept subiectiv civil și exercitarea acestuia în mod abuziv, pe când delictul civil constă într-o faptă ilicită cauzatoare de prejudiciu, iar, pe de altă parte, prejudiciul nu este de esența abuzului de drept, acesta putând exista și fără cauzarea unui prejudiciu, pe când delictul civil presupune totdeauna un prejudiciu, ca efect al faptei ilicite.

Doctrinarul I.Deleanu [9, p.73] susține că abuzul de drept este, neîndoielnic, o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție (intenție sau culpă) și este imposibil de a contesta conexiunile ce există între responsabilitatea civilă angajată pe acest temei și cea delictuală, care de asemenea izvorăște din săvârșirea unei fapte ilicite, dolosivă sau culpabilă, imputabilă unei persoane care are capacitate delictuală. Totuși, asemenea elemente de conexiune și altele – constatarea unui prejudiciu, existența raportului de cauzalitate între faptă și rezultatul prejudiciabil – nu pot justifica, după părerea autorului, identificarea celor două forme de răspundere. Distincțiile stabilite între cele două categorii sunt semnificative: a) delictul civil este un fapt ilicit constând în încălcarea normelor sancționate ca atare prin conținutul normativ al legii, abuzul de drept constă în încălcarea scopului economic și social al dreptului recunoscut garantat, abaterea dreptului de la destinația sa; b) delictul civil nu are vreo legătură cu existența sau exercitarea unui drept subiectiv, abuzul de drept se săvârșește pe temeiul existenței unui drept subiectiv civil și în cadrul exercitării aceluși drept; c) în cazul delictului civil nu are nicio relevanță existența sau inexistența motivului legitim; în cazul abuzului de drept, exercitarea dreptului subiectiv se face fără un interes legitim; d) abuzul de drept comis în exercitarea unor drepturi decurgând din contacte poate atrage și răspunderea contractuală, nu doar răspunderea civilă delictuală.

Susținem părerea autorilor care consideră că abuzul de drept atrage un mecanism reparator specific, altul decât răspunderea delictuală sau contractuală. Or, din prevederea de la alin.(2) art.13 CC RM, potrivit căreia „în cazul abuzului de drept, instanța de judecată, ținând cont de natura și consecințele acestuia, *refuză titularului în apărarea dreptului subiectiv exercitat abuziv* sau, după caz, *il obligă la încetarea exercitării abuzive*”, se evidențiază două forme de corectare a exercitării abuzive, care au drept scop „reșezarea dreptului de care s-a abuzat în matricea sa inițială”, fie prin a i se refuza titularului în apărarea dreptului subiectiv exercitat abuziv, fie prin a-l obliga la încetarea exercitării abuzive. Prin urmare, în cazul abuzului de drept, suntem în prezența unei exercitări care atrage o răspundere civilă specifică ce are drept scop stoparea exercitării abuzive, iar în cazul în care prin abuz se comite și o faptă ilicită, atunci capătă teren normele cu privire la răspunderea delictuală. Însă, abuzul de drept conceptual nu poate fi asimilat cu fapta ilicită, pentru că o faptă ilicită, care din capul locului este interzisă, este săvârșită în afara căruiva drept subiectiv civil. Deci, argumentele care însoțesc părerea că abuzul de drept nu constituie o faptă ilicită și, respectiv, normele cu privire la răspunderea delictuală nu este justificat de a fi aplicate. Ele se referă la faptul că delictul civil este săvârșit în afara exercitării unui drept; or, cel care acționează în mod ilicit față de alt participant la raporturile juridice civile nu o face în temeiul unui drept subiectiv civil, precum este în cazul abuzului de drept, care este săvârșit ca urmare a exercitării unui drept subiectiv civil, dincolo de limitele legale stabilite. Deoarece nu poate fi vorba de un abuz asupra unui drept care nu există, săvârșirea unei fapte ilicite în lipsa unui drept sau a unei obligații civile este temei de aplicare a normelor delictuale.

Este de notat că și în trecut au existat divergențe de opinii în ceea ce privește natura juridică a instituției abuzului de drept și mecanismul sancționator al acestuia, divergențe ce au dus la conturarea unor teorii, care, desigur, nu au putut da dovadă de imunitate suficientă în fața criticilor. În acest context, doctrinarul Dimitrie Gherasim, în lucrarea sa *Buna-credință în raporturile juridice civile* [2, p.106-113], face o expunere amplă a teoriilor care au existat în materia abuzului de drept, și anume:

- 1) Teoria negării existenței abuzului de drept. Marcel Planiol (în volumul II al lucrării sale *Traité élémentaire de droit civil* publicată în 1917), unul dintre autorii literaturii juridice burgheze, adepți ai acestei teorii, fiind influențat de concepțiile despre drepturile absolute ale individului în societatea burgheză, în special despre dreptul absolut de proprietate individuală, susținea că titularul unui drept, cum este dreptul de proprietate, nu poate comite niciodată un abuz în exercițiul dreptului său, din moment ce acest drept îi este recunoscut de lege. De asemenea, după părerea lui Planiol, însăși teoria abuzului de drept este contestabilă pe planul logicii. În acest context autorul se întreabă: „Cum s-ar putea vorbi de abuz de drept, din moment ce dreptul încetează acolo unde începe abuzul? Unul și același act nu poate fi în același timp conform dreptului și contrar dreptului”. După părerea doctrinarului Dimitrie Gherasim, autorul teoriei negativiste admite că areva confuzii în exprimarea punctului său de vedere. În primul rând, Planiol

face o confuzie între abuzul de drept în exercițiul dreptului și lipsa dreptului atunci când titularul iese din limitele materiale ale dreptului său, săvârșind astfel o ilegalitate, ceea ce depășește arealul abuzului de drept. Or, problema abuzului de drept se pune atunci când titularul dreptului rămâne în limitele dreptului său, dar îl exercită predominant în scopul de a cauza altei persoane un prejudiciu sau de a-i dăuna în alt mod. În al doilea rând, Planiol face o confuzie între dreptul subiectiv civil privit în concret și dreptul ca o totalitate de norme de conduită. Astfel, există situații în care titularul dreptului de proprietate aparent își exercită în mod normal dreptul său, de exemplu, edificând o construcție, aceasta fiind însă realizată predominant în scopul de a păgubi vecinului, cum ar fi în scopul de a împiedica aterizarea și decolarea avioanelor pe un teren de aviație din vecinătate.

- 2) Teoria subiectivă. Prin excluderea oricărui criteriu extern al consecințelor sociale sau economice cauzate de exercitarea dreptului subiectiv, adepții teoriei subiective, printre care George Ripert (opinie susținută în lucrarea sa *La regle morale dans les obligations civiles*, publicată în 1925), susțin că unicul criteriu de calificare a abuzului de drept este doar factorul psihologic subiectiv ce constă în intenția de a vătăma, excluzând și posibilitatea abuzului de drept ca urmare a imprudenței sau neglijenței. Intenția de a vătăma poate fi deconspirată în urma unei evaluări a utilității actului îndeplinit; or, inutilitatea actului pentru cel care l-a îndeplinit constituie o dovadă clară de intenție de vătămare, punându-se în sarcina judecătorului obligația de a cerceta intenția dolosivă a autorului abuzului. Riscul acestei teorii, susține doctrinarul Dimitrie Gherasim, constă în faptul că abuzul în exercițiul unui drept se poate confunda uneori cu reaua-credință, care de asemenea este produsul dolului, fraudei și culpei grave. De asemenea, consideră doctrinarul, eroarea principală a acestei teorii este luarea în considerare doar a intenției autorului ca unic izvor al abuzului de drept și, deci, a răspunderii, excluzând posibilitatea abuzului de drept în cazul imprudenței și neglijenței. Or, deși este incontestabil că o faptă abuzivă intenționat săvârșită în exercițiul dreptului subiectiv în scopul de a păgubi pe altul constituie un abuz de drept, totuși este posibil de a se abuza de dreptul subiectiv atât prin culpă gravă asimilată dolului, cât și prin culpă ușoară ce poate consta în imprudență sau neglijență. Susținem criticile aduse teoriei subiective de doctrina română, având în vedere conținutul abuzului de drept din cuprinsul normei legale de la art.15 NCC al României, care, după cum am menționat *supra*, este unul destul de larg și cuprinde atât exercițiul abuziv intenționat, cât și cel săvârșit din imprudență sau neglijență. În ce privește legislația Republicii Moldova în materie de abuz de drept, norma legală cuprinsă la art.13 CC RM pune accentul anume pe actele de abuz intenționate, întrucât scopul titularului dreptului exercitat abuziv de a dăuna trebuie să fie principal. Prin urmare, argumentele aduse de adepții teoriei subiective sunt perfect aplicabile principiului de reglementare a abuzului de drept în legislația națională.
- 3) Teoria obiectivă sau a scopului social. După Louis Josserand (opinie exprimată în lucrarea sa *De l'esprit des droits et de leur relativité. Théorie dit de l'abus de droit* publicată în 1939), întemeietorul acestei teorii, „actul abuziv este actul contrar scopului instituției, spiritului său și finalității sale”. Prin urmare, întrucât drepturile subiective civile au fost conferite titularilor pentru a fi exercitate în corespundere cu scopul lor social, exercitarea drepturilor subiective civile prin deturnarea de la acesta constituie o exercitare abuzivă. Louis Josserand susține: „Noi sântem ținută a pune facultățile noastre juridice în serviciul unui motiv adecvat cu spiritul și misiunea lor; dacă nu, atunci noi nu le mai exercităm, ci abuzăm de ele”, afirmație ce pune în evidență motivul exercitării dreptului subiectiv, element care face diferența dintre o exercitare abuzivă și una firească. Deci, „actul va fi normal sau abuziv, după cum el se va explica sau nu printr-un motiv legitim care constituie adevărata piatră unghiulară a întregii teorii a abuzului de drept”. Spre deosebire de teoria subiectivă, în conformitate cu conceptul teoriei obiective, factorul subiectiv intențional în abuzul de drept apare secundar, pentru că o exercitare a dreptului subiectiv, contrar scopului social avut în vedere de legiuitor în momentul consfințirii sale, este suficientă pentru calificarea acesteia ca fiind abuzivă. Putem afirma că această teorie se apropie ca și concept de legislația statelor adepți ale unei construcții eclecticice ale instituției abuzului de drept, precum este cea a României, care, deopotrivă cu elementul subiectiv – cel al exercitării având intenția de a dăuna, îl cuprinde și pe cel obiectiv, cel al exercitării în mod excesiv și nerezonabil, contrar bunei-credințe.
- 4) Teoria asimilării abuzului de drept cu răspunderea civilă delictuală și cvasidelictuală. Adepții acestei teorii, H. și L.Mazeaud și A.Tunc, susțin că abuzul de drept constituie o aplicație a greșelii. După ei, comit o greșeală delictuală cei care exercită un drept în scopul de a dăuna, iar, în lipsa intenției, atunci

când dreptul subiectiv civil este exercitat fără un oarecare interes, fapta urmează a fi calificată drept o greșeală cvasidelictuală gravă. Criticile aduse de doctrinarul român Dimitrie Gherasim cu referire la această teorie pornesc de la considerarea în contradictoriu că abuzul de drept atrage totuși o răspundere distinctă, alta decât cea delictuală sau cvasidelictuală, și, deși asimilarea abuzului de drept cu răspunderea civilă delictuală este ademenitoare și în același timp foarte comodă în aplicația practică, se pune întrebarea: Care este utilitatea întregii discuții despre abuzul de drept? Nu cumva aplicarea fără distincție a regulilor de la răspunderea civilă delictuală și cvasidelictuală în cazul exercițiului abuziv al drepturilor subiective face inutilă orice teorie despre abuzul de drept? Deci, nu urmează a se confunda abuzul de drept cu greșeala, deși și abuzul de drept duce la răspundere civilă. Mai mult ca atât, pentru abuzul de drept este specifică repararea prejudiciului în natură, prin revenirea la situația anterioară exercitării abuzive, și mai puțin achitarea despăgubirilor.

Nu întotdeauna exercitarea abuzivă a unui drept subiectiv civil are drept consecință încălcarea dreptului subiectiv civil al unei alte persoane, dar dacă totuși abuzul de drept a dus la încălcarea dreptului subiectiv al unei alte persoane, aceasta poate cere repararea prejudiciului cauzat în conformitate cu art.13 alin.(3) CC RM. De fapt, corelația dintre aceste drepturi și face delimitarea între răspunderea survenită ca urmare a unei exercitări abuzive a unui drept subiectiv civil și răspunderea care survine ca urmare a încălcării dreptului subiectiv al unei alte persoane. Or, în cazul în care abuzul de drept a dus la încălcarea dreptului subiectiv al unei alte persoane, aceasta va putea solicita repararea prejudiciului cauzat în temeiul normelor cu privire la răspunderea delictuală sau contractuală.

În contextul celor menționate *supra*, considerăm că aceste divergențe de opinii ar putea fi soluționate prin scoaterea în evidență a scopului avut în vedere de legiuitor la reglementarea abuzului de drept. Or, primordial s-a urmărit nu atât stabilirea unor sancțiuni pentru săvârșirea unui abuz de drept, cât încurajarea unei exercitări cu bună-credință a dreptului subiectiv civil. Și acest fapt rezultă din însuși specificul reglementărilor în materie de bună-credință și, respectiv, al abuzului de drept, care face parte din sistemul acesteia. Aceste reglementări nu constituie norme clasice ce stabilesc reguli pentru a căror încălcare se prevăd anumite sancțiuni sub forma reparării prejudiciului cauzat sub formă de despăgubiri, dar și forme de răspundere specifică care au drept scop stoparea exercitării abuzive, prin lipsirea titularului de posibilitatea de a-și apăra dreptul său subiectiv exercitat în mod abuziv. Mai mult ca atât, de cele mai dese ori o simplă reparare a prejudiciului cauzat nu constituie o sancțiune atât de incomodă ca și imposibilitatea titularului de a-și apăra dreptul său subiectiv exercitat în mod abuziv; pe de altă parte, doar prin repararea prejudiciului cauzat prin abuz de drept nu ar fi posibil de a se ajunge la nivelul unei exercitări în limitele firești ale dreptului subiectiv. În conformitate cu art.13 alin.(3) CC RM, legiuitorul prevede posibilitatea reparării prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului subiectiv al unei alte persoane ca urmare a exercitării abuzive, însă la art.19 alin.(5) Cod civil stabilește că repararea prejudiciului presupune repunerea persoanei lezate în situația în care s-ar fi aflat dacă prejudiciul nu se producea. Prin urmare, am putea considera că în cazul abuzului de drept, având în vedere mecanismul reparator specific, repararea prejudiciului ar consta în repunerea persoanei lezate în situația anterioară exercitării abuzive, deci repararea prejudiciului cauzat prevăzută la art.13 alin.(3) CC RM nu presupune neapărat acordarea de despăgubiri. Repararea prejudiciului cauzat de abuzul de drept poate consta doar în restabilirea situației anterioare, respectiv în blocarea exercitării dreptului dincolo de limitele sale normale, rezonabile și conforme bunei-credințe și în reșezarea în matricea sa inițială de către judecătorul investit cu soluționarea cauzei [6]. Mai mult ca atât, mecanismul reparator specific abuzului de drept, oricât de „*atractivă*” ar fi perspectiva acordării de despăgubiri în cazul abuzului de drept, poate conduce la deturnarea scopului acestuia ca instituție juridică. Repararea prejudiciului cauzat de abuzul de drept este întotdeauna posibil de a fi făcută în natură, deoarece atât timp cât dreptul subiectiv subzistă, exercitarea acestuia poate fi repusă în limitele sale normale, rezonabile și conforme bunei-credințe, iar când dreptul nu mai subzistă, el nu mai este susceptibil de o exercitare abuzivă. Acordarea de despăgubiri în cazul abuzului de drept îl apropie de fapta ilicită și atrage mecanismul reparator al răspunderii civile cu toate consecințele sale, în special nesancționarea abuzului de drept datorită neîndeplinirii unor condiții care sunt necesare doar în cazul unei fapte ilicite.

Concluzii

În concluzie putem menționa că abuzul de drept constă în exercitarea drepturilor conferite de lege în scopul de a produce consecințe vătămătoare pentru altcineva, cu încălcarea scopului pentru care ele au fost instituite. Este de neconceput ca litera legii să fie folosită în mod nelegitim. În acest context, Louis Josserand

spunea: „Ar fi de netolerat ca prerogativele legale să poată servi drept arme ale relei intenții, răutății și relei-credințe. Frauda care viciază toate actele, care face să înceteze aplicația tuturor regulilor juridice nu trebuie să-și dea frâu liber sub egida prea binevoitoare a drepturilor civile; ea trebuie să fie combătută fără milă, căci altfel dreptul însuși – fiind pus în serviciul unor scopuri antisociale, parodiat în mod nedemn de către cei ce îl folosesc – ar risca să sucombe sub lovitura acestei profanări” [2, p.105]. Prin urmare, niciun drept subiectiv civil nu este absolut, acesta îi incubă prin conținutul său titularului o putere limitată de exercitare, căci statutul de titular al unui drept subiectiv civil nu îl scutește pe titular de posibilitatea de a manifesta o conduită în corespundere cu standardul bunei-credințe, inclusiv prin luarea în cont a intereselor celorlalți participați la raporturile juridice civile, și, incontestabil, niciun drept subiectiv civil nu ar putea admite contrariul.

Mobilele comportamentului nociv – ale intenției de a abuza – pot fi diverse: dorința de șicană, de răzbu-nare etc., iar mecanismul sancționator și reparator este unul specific, propriu, care vine să corecteze posibilele „derapaje” ale exercitării drepturilor subiective [6].

Calificarea unui exercițiu al dreptului subiectiv civil ca abuziv presupune identificarea îndeplinirii unor condiții, și anume:

1. Existența unui drept subiectiv determinat. Această condiție este una esențială, întrucât nu putem vorbi de existența unui abuz de drept asupra unui drept neexistent, fiindcă abuzul de drept presupune o exercitare a unui drept subiectiv determinat, definit, predominant în scopul de a cauza altei persoane un prejudiciu sau de a-i dăuna în alt mod. Identificarea existenței unui drept subiectiv determinat prezintă importanță și sub aspectul delimitării abuzului de drept de fapta ilicită, care se comite în lipsa unui drept subiectiv civil. Și deși este destul de greu de sesizat, urmează a se delimita actele comise în lipsa dreptului (cum ar fi delictele civile), cele comise prin încălcarea limitelor materiale ale dreptului, care constituie fapte ilicite, abuzul de drept și actele contrare bunei-credințe.
2. Săvârșirea faptei abuzive cu intenție. Pentru antrenarea răspunderii pentru abuzul de drept este primordial de a se stabili cu certitudine dacă scopul de a cauza altei persoane un prejudiciu sau de a-i dăuna în alt mod a fost unul predominant, adică dacă acesta a fost principalul scop. Deci, comiterea unui act de abuz poate avea loc doar cu intenție, titularul dreptului subiectiv nu din imprudență sau neglijență, dar în mod intenționat urmărește prin exercițiul dreptului său să dăuneze, deturnând dreptul subiectiv de la scopul social și economic urmărit de legiuitor.
3. Prejudiciul. Având în vedere că abuzul de drept este o faptă săvârșită cu vinovăție, exercitarea abuzivă a unui drept subiectiv presupune și existența prejudiciului. Dar, iarăși de la caz la caz, ca și răspunderea pentru actul abuziv, prejudiciul este unul specific și, având în vedere că mecanismul reparator este unul de asemenea specific, nu întotdeauna prejudiciul este reținut ca atare. De exemplu, în cazul în care unul dintre coproprietari fără careva motive întemeiate, dar din rele-intenții, aflându-se în relații ostile cu vecinii, refuză să-și dea acordul la edificarea unei construcții de către un alt coproprietar care intenționează să construiască și are nevoie de acordul primului, nu poate să solicite instanței încasarea unei sume de bani din contul celui alt coproprietar, cu titlu de prejudiciu cauzat prin crearea acestor impedimente. Însă, în cazul în care constată un refuz abuziv de eliberare a acordului, instanța este în drept să suplinească acest acord, în temeiul alin.(3) art.560 CC RM, care stabilește: **Coproprietarul sau coproprietarii interesați pot cere instanței de judecată să suplinească acordul coproprietarului** aflat în imposibilitate de a-și exprima voința sau **care se opune în mod abuziv la efectuarea unui act de administrare indispensabil menținerii utilității sau valorii bunului.**

Analiza multiaspectuală a instituțiilor care fac parte din sistemul bunei-credințe, precum este cea a abuzului de drept, reliefează intențiile legiuitorului de a introduce prin normele modernizate mecanisme sigure de protecție a principiului bunei-credințe. Astfel, de la formulări declarative ale principiului s-a reușit construirea unui sistem funcțional bazat pe echilibru între interesele părților raportului juridic, pe opțiuni de modelare a situațiilor inechitabile prin intervenția judecătorului și prin antrenarea de sancțiuni, încât astăzi buna-credință nu mai reprezintă doar o valoare socială transpusă într-un reper juridic omniprezent, ci o matrice normativă a conduitei părților care se aplică permanent subiectelor de drept de la nașterea raportului juridic, pe parcursul executării acestuia până la stingerea acestuia, dincolo de conținutul dreptului obiectiv.

Referințe:

1. VONICA, R.P. *Drept civil. Partea generală*. București: Lumina Lex, 2001.
2. GHERASIM, D. *Buna-credință în raporturile juridice civile*. București: Editura Academiei RSR, 1981.

3. STOICA, V. *Drept civil. Drepturi reale principale*. Vol. I. București: Humanitas, 2004.
4. BĂDESCU, V-S. Abuzul de drept din perspectiva noului Cod civil, între concept și realitate. În: *ProExcelsior*, 2011, nr.2. Disponibil: <http://www.aafdutm.ro/revista/nr-1-mai-2011/revista-nr-1-mai-2011/nr-1-mai-2011-revista-nr-1-mai-2011/abuzul-de-drept-din-perspectiva-noului-cod-civil-intre-concept-si-realitate/> [Accesat: 15.06.2020].
5. LUȚESCU, G.N. *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturile reale principale*. București, 1947.
6. SPERIUSI-VLAD, A. Noul Cod civil, lipsa dreptului, abuzul de drept și mecanismul reparator al acestuia. În: *Juridice.ro*, 2016. Disponibil: <https://www.juridice.ro/474279/noul-cod-civil-lipsa-dreptului-abuzul-de-drept-si-mecanismul-reparator-al-acestuia.html> [Accesat:15.06.2020]
7. BELEIU, G. *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*. București: Casa de editură și presă „Șansa” SRL, 1994.
8. LUPAN, E., SZTRANYICZKI, S., VERESS, E., PANTILIMON, R.A. *Drept civil. Partea generală conform noului Cod civil*. București: C.H. Beck, 2012.
9. DELEANU, I. *Drepturile subiective și abuzul de drept*. Cluj: Dacia, 1988.

Date despre autor:

Elena ARAPU, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: elenarapu@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-8678-291X

Prezentat la 28.09.2020